

Schopenhauer's View of Religion: Religion as a Means of Liberation from Suffering

Fahime Khoshnevisan *

PhD in Philosophy of Religion, Payame Noor University, Tehran Postgraduate Education, Tehran, Iran

Accepted: 07/10/2025

Extended Abstract

1. Introduction

Arthur Schopenhauer introduces suffering as a fundamental and inevitable feature of human existence, which is caused by a blind and aimless will. In his philosophy, Schopenhauer introduces the concept of will as the core of human experience and the main source of suffering. In Schopenhauer's view, the will to live is not only a vital force that drives living beings towards their survival, but also the main factor in creating endless suffering in humans. According to Schopenhauer, this will is inherently unconscious and blind and always seeks objects and goals that can never be fully achieved; hence, humans are always in an unpleasant and painful situation. In this context, religion is presented as a means to reduce and alleviate this suffering. Schopenhauer sees religion not as a metaphysical truth, but as a social and psychological function that humans take refuge in in order to escape the suffering of life.

He introduces ascetic teachings and the negation of the will as a way to escape from the suffering of the world. The best way to escape from suffering is to deny material desires and negate the will, which is manifested in religious asceticism and austerity. He considers suffering to be the result of the endless desires of the will and sees the path to liberation in asceticism, art, and compassion.

Received: 05/04/2025

eISSN: 2476-6038

ISSN: 1735-3238

* Corresponding Author: fahimekhoshnevisan@gmail.com

How to Cite: Khoshnevisan, F. (2025). Schopenhauer's View of Religion: Religion as a Means of Liberation from Suffering, *Hekmat va Falsafeh*, 21(83), 99-124. doi: 10.22054/wph.2025.85101.2295

Schopenhauer, influenced by Buddhism and ascetic Christianity, introduces asceticism as a way to free oneself from the bondage of the will and ultimately achieve peace. In Schopenhauer's view, various religions, especially those that emphasize ascetic teachings and the disregard of worldly desires, can act as a means of liberation from the will and the suffering that comes with it. In religious teachings such as Buddhism, Hinduism, and Christianity, concepts such as "self-denial", "annihilation in God", or "liberation from the material world" are proposed as ways to escape the endless cycle of will and suffering. In these teachings, the denial of individual desires and the effort to reach a higher, metaphysical truth allow the individual to be free from the suffering of the will and achieve a kind of "peace". For example, in Christianity, the concept of salvation through self-sacrifice and following spiritual teachings can free people from inner conflicts and suffering caused by the will. Similarly, in Buddhism, teachings such as meditation and the attainment of nirvana (liberation from the cycle of birth and death) aim to destroy worldly desires and free them from will.

Schopenhauer has a dual view of religion: from a practical point of view, he sees religion as a useful tool for reducing suffering, promoting asceticism, and creating social order. From a metaphysical point of view, he sees religion as a kind of illusion and symbolic representation of truth that is convenient for non-philosophers, but lacks scientific and rational value. Thus, he affirms religion as a social and moral reality, but does not accept it as a metaphysical truth. Schopenhauer believes that art, religion, and philosophy can all help reduce suffering, but each has its own role and place. Art and religion are more consoling for the masses, while philosophy offers a deeper understanding of suffering and the ultimate ways to escape it. However, he sees the role of these three areas as complementary to each other. The conflict between Schopenhauer's philosophical pessimism and the function of religion is that religion attempts to justify and console suffering, while Schopenhauer's philosophy seeks to accept the bitter truth of suffering and find a way to truly escape from it. Although he understands the moral and social value of religion, he sees it as an illusion that hides the truth. Consequently, although religion is a comfort to many people, Schopenhauer believes that only true asceticism and the denial of the will are the ultimate

path to freedom from suffering, and he believes that all of them can ultimately lead man to peace and liberation. Comparing Schopenhauer's view of religion with other philosophers shows that he is situated in the midst of a spectrum of different opinions. Unlike Kant, who links religion with ethics, Schopenhauer sees ethics as independent of religion. Unlike Nietzsche, who sees religion as the enemy of life, Schopenhauer accepts it as a means to reduce suffering. Unlike Spinoza, who aligns religion with pantheistic philosophy, Schopenhauer analyzes religion in terms of blind will. Unlike Kierkegaard, who sees faith as a way to escape suffering, Schopenhauer sees the negation of will as the main way to liberation.

This comparison shows that Schopenhauer has a middle position: he neither rejects religion completely (like Nietzsche), nor accepts it as a fundamental truth (like Kierkegaard or Spinoza). Rather, he analyzes it as a means to reduce suffering, but at the same time an illusion.

So far, the book: Schopenhauer's Philosophy by Abolghasem Zakirzadeh and numerous articles (such as "Asceticism as a Path to Salvation in Schopenhauer's Philosophy" by Fatemeh Bakhtiari and "Metaphysics of the Common People" by Amir Abbas Solikhani and Hedayat Alavi Tabar) related to Schopenhauer's thought have been written. Since no independent research has been conducted on Schopenhauer's view of religion in Persian, the present article aims to address Schopenhauer's view of religion as a means to get rid of suffering by studying his works such as "The World as Will and Imagination". This article seeks to examine Schopenhauer's view of religion and analyze how religion is used as a means of escape from suffering. This article, within the framework of the descriptive-analytical method and focusing on Schopenhauer's main works, especially "The World as Will and Imagination", examines Schopenhauer's view of religion as a means of getting rid of suffering and shows how religion, in his view, can be consoling, but at the same time, it is limited and illusory. Therefore, Schopenhauer has a middle position: he neither completely rejects religion nor accepts it as a fundamental truth, but rather analyzes it as a means to reduce suffering. Schopenhauer does not see religion as a saving truth, but as a temporary means to deal with the suffering and pains of human life. Finally, Schopenhauer examines religion as a means to relieve and

reduce human suffering. But his view of religion as a social and psychological phenomenon differs from the traditional views of religion as a metaphysical and spiritual truth. For Schopenhauer, religion is not only a way to achieve salvation and connection with divine truth, but also a means of escaping the suffering and pain of human life. Schopenhauer's understanding of religion as a means of escape from suffering is of particular importance, because he sees religion not as an absolute truth or a moral tool, but as a way to provide temporary solace to humans who suffer from the endless suffering of life. In this regard, Schopenhauer sees religion as a tool that humans resort to in the face of the suffering of existence and especially in the face of individual and social inadequacies. This view of religion is especially important in the modern world, which is facing spiritual and moral crises.

Keywords: Suffering, Religion, Liberation, Will, Philosophical Pessimism.

نگاه شوپنهاور به دین: دین به عنوان ابزاری برای رهایی از رنج

دکتری فلسفه دین، دانشگاه تهران، مرکز تحصیلات تکمیلی تهران، تهران، ایران

فهیمة خوشنویسان * ID

چکیده

شوپنهاور رنج را به عنوان یکی از ویژگی‌های بنیادی و اجتناب‌ناپذیر وجود انسان معرفی می‌کند که ناشی از اراده‌ای کور و بی‌هدف است. این اراده هیچ‌گاه به پایان نمی‌رسد و همواره در جستجوی ارضای تمایلات و خواسته‌های انسان است. در این نگاه، هرگونه میل و خواسته‌ای که انسان‌ها تجربه می‌کنند، به‌طور هم‌زمان با رنجی همراه است، زیرا این خواسته‌ها هرگز به‌طور کامل ارضا نمی‌شوند و تنها به ایجاد خواسته‌های جدید می‌انجامند. شوپنهاور معتقد است که این چرخه‌ی بی‌پایان خواسته‌ها و ارضا نشدن آن‌ها که ناشی از اراده است، تنها منبع اصلی رنج‌های بشری است. او آموزه‌های زاهدانه و نفی اراده را به عنوان حس رهایی معرفی می‌کند، این مقاله در چارچوب روش توصیفی - تحلیلی به بررسی نگاه شوپنهاور به دین می‌پردازد و نشان می‌دهد که چگونه دین در نظر او می‌تواند تسلی‌بخش باشد، اما به‌طور هم‌زمان محدود و توهمی است. هدف مقاله این است که با وجود بدبینی عمیق شوپنهاور به هستی، موضع او نسبت به کارکرد دین چگونه است. نتیجه به‌دست آمده این است که شوپنهاور موضعی میانه دارد: او دین را نه کاملاً رد می‌کند و نه آن را به عنوان حقیقت بنیادین می‌پذیرد، بلکه دین را به عنوان یک ابزار اجتماعی و روان‌شناختی در نظر می‌گیرد، نه یک حقیقت مطلق متافیزیکی.

کلیدواژه‌ها: شوپنهاور، دین، رهایی، اراده، بدبینی فلسفی.

مقدمه

آرتور شوپنهاور در فلسفه‌اش مفهوم اراده را به‌عنوان هسته اصلی تجربه انسانی و منبع اصلی رنج معرفی می‌کند. در نظر شوپنهاور، اراده نه‌تنها نیرویی حیاتی است که موجودات زنده را به‌سوی بقای خود می‌کشاند، بلکه همچنین عامل اصلی ایجاد رنج‌های بی‌پایان در انسان‌هاست. به عقیده شوپنهاور، این اراده به‌طور ذاتی ناآگاه و کور است و همیشه در جستجوی اشیاء و اهدافی است که هیچ‌گاه به‌طور کامل قابل‌دستیابی نیستند، ازاین‌رو انسان‌ها همواره در وضعیت ناخوشایند و رنج‌آوری قرار دارند.

آرتور شوپنهاور، فیلسوف بدبین قرن نوزدهم، در آثار خود به‌ویژه در «جهان به‌مثابه اراده و تصور» و «پاررگا و پارالیومنا» به تحلیل مفاهیم رنج و رهایی پرداخته است و معتقد است که رنج نه‌تنها به‌عنوان یک ویژگی غیرقابل‌اجتناب از زندگی بشر، بلکه به‌عنوان نتایج مستقیم اراده‌ای کور و بی‌هدف در جهان می‌باشد. مسئله اصلی این مقاله این است که نشان می‌دهد که او باوجود بدبینی عمیق خود به هستی، چگونه دین را به‌عنوان یک ابزار اجتماعی و روان‌شناختی برای کاهش رنج در نظر می‌گیرد. اعتقاد به کارکرد تسلی‌بخش دین، آن را نه به‌عنوان یک حقیقت متافیزیکی، بلکه به‌عنوان ابزاری موقتی برای مقابله با رنج انسان‌ها در نظر می‌گیرد.

شوپنهاور دین را به‌عنوان یک ابزار برای تسکین و کاهش رنج انسان‌ها بررسی می‌کند؛ اما نگاه او به دین به‌عنوان یک پدیده اجتماعی و روان‌شناختی، با دیدگاه‌های سنتی درباره‌ی دین که آن را حقیقتی متافیزیکی و معنوی می‌دانند، تفاوت دارد. از نظر شوپنهاور، دین نه‌تنها به‌عنوان راهی برای دستیابی به رستگاری و ارتباط با حقیقت الهی، بلکه به‌عنوان ابزاری برای فرار از رنج و دردهای زندگی انسان است. درک شوپنهاور از دین به‌عنوان ابزاری برای رهایی از رنج از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، زیرا او دین را نه به‌عنوان حقیقت مطلق یا ابزار اخلاقی، بلکه به‌عنوان راهی برای تسلی‌بخشی موقت در نظر می‌گیرد. در این راستا، شوپنهاور دین را به‌عنوان ابزاری می‌داند که انسان‌ها در مواجهه با رنج‌های هستی و به‌ویژه در مواجهه با ناتوانی‌های فردی و اجتماعی به آن پناه می‌برند. این

نگاه شوپنهاور به دین: دین به عنوان ابزاری برای رهایی از رنج؛ خوشنویسان | ۱۰۵

دیدگاه از دین به ویژه در دنیای مدرن که با بحران‌های معنوی و اخلاقی روبه‌رو است، اهمیتی دوچندان پیدا می‌کند.

تاکنون کتاب: فلسفه شوپنهاور از ابوالقاسم ذاکر زاده و مقالات متعددی (مانند «زهد راهی به سوی رستگاری در فلسفه شوپنهاور» از فاطمه بختیاری و «مابعدالطبیعه عوام» از امیرعباس سولی خانی و هدایت علوی تبار) مرتبط با اندیشه شوپنهاور به نگارش درآمده‌اند. در این مقالات به مقوله زهد به عنوان راهی برای رستگاری و نقش دین به عنوان مابعدالطبیعه عوام پرداخته شده است، نوشتار حاضر بر آن است تا به بررسی تعارض اصلی میان بدینی فلسفی شوپنهاور و کارکرد دین با توجه به دیدگاه او به رنج به عنوان جوهر هستی و تسلی بخشی دین بپردازد. تحلیل‌های فلسفی شوپنهاور در این زمینه، ضمن تأکید بر نقدهای او به دین، نگاهی جدید به رابطه دین و رنج انسان ارائه می‌دهد. با وجود پذیرش جنبه‌های تسکین‌بخش دین در نگاه شوپنهاور، انتقادات او به ماهیت و کارکرد آن، به ویژه در عرصه‌های اجتماعی و اخلاقی، قابل تأمل است. دین به عنوان ابزاری برای رهایی از رنج، از نگاه شوپنهاور، همچنان محدود به جنبه‌های موقت و روان‌شناختی است، نه به عنوان یک حقیقت متافیزیکی.

۱. مفهوم رنج در دیدگاه شوپنهاور

رنج، یکی از بنیادی‌ترین مفاهیم در فلسفه آرتور شوپنهاور است و نقشی اساسی در تبیین نگرش او به هستی و زندگی دارد. شوپنهاور معتقد است که جهان بر اساس یک نیروی کور و بی‌هدف به نام «اراده» شکل گرفته است و این اراده، منشأ اصلی رنج و نارضایتی بشر است. او استدلال می‌کند که زندگی سراسر درد و فقدان است و خوشبختی واقعی در انکار این اراده و خاموش کردن خواسته‌ها نهفته است.

شوپنهاور در اثر اصلی خود جهان همچون اراده و تصور جهان را به دو بعد اساسی

تقسیم می‌کند:

۱. جهان همچون تصور^۱: جهانی که از طریق ادراکات و تصورات ذهنی ما شکل می‌گیرد.
۲. جهان همچون اراده^۲: نیروی بنیادی و کور که تمامی هستی را به پیش می‌راند و عامل اصلی رنج است (Schopenhauer, 1819: 29).

از دیدگاه شوپنهاور جهان از دو بعد اراده و تصور تشکیل شده است که نه از طریق تصور، بلکه از طریق اراده، می‌توان به اصل و واقعیت جهان دست یافت. جهان برای ما که آن را تصور می‌کنیم، به صورت پدیده‌های فانی و مابعدالطبیعی می‌شود و اینشی فی‌نفسه همان اراده است که اساس پدیدار بوده و چون ما جهان را به صورت پدیدار درک می‌کنیم، اراده اساس و شالوده جهان است و تصورات ما از امور و اشیای مختلف، پدیدارهای این اراده‌اند (ذاکرزاده، ۲۳: ۱۳۸۶).

از نظر شوپنهاور، «اراده» نیرویی بی‌پایان است که هیچ‌گاه به آرامش نمی‌رسد؛ این بدان معناست که انسان همواره در تلاش برای دستیابی به خواسته‌هایش است، اما حتی در صورت دستیابی، احساس رضایت پایدار نخواهد بود، زیرا نیازهای جدیدی پدیدار می‌شوند. از این رو، زندگی انسانی در چرخه‌ای بی‌پایان از تمایل، ناامیدی و نارضایتی گرفتار است (Ibid: 196).

در نزد شوپنهاور مراد از اراده، اراده یک شخص خاص یا نوع انسان نیست، هرچه منشأ فعل و اثر باشد، اراده نامیده می‌شود، اراده همان تمایلات و خواهش‌هاست. جهان بازنمود اراده است و پدیدارها نمود یک خواست مابعدالطبیعی هستند. این خواست با بیان‌های دیگری چون کوشش کور، کوشش بی‌پایان یاد شده‌اند (نصری و همکاران، ۹۹: ۱۳۹۷). او معتقد است حقیقت انسان اراده است و زندگی او چیزی جز خواست و اراده نمی‌باشد. آنچه موجب بی‌معنایی زندگی انسان می‌شود، تأثیر اراده است. انسان‌های کم اراده نسبت به افراد با اراده قوی کمتر احساس بی‌معنایی می‌کنند، زندگی همواره رنج است چون اراده همواره ناخشنود باقی می‌ماند. او منشأ هر رنجی را

1. Vorstellung

2. Wille

نگاه شوپنهاور به دین: دین به عنوان ابزاری برای رهایی از رنج؛ خوشنویسان | ۱۰۷

خواست می‌داند (شوپنهاور، ۱۴۸: ۱۳۹۲).

شوپنهاور در فلسفه خود، زندگی را ذاتاً مملو از رنج می‌داند. او معتقد است که خوشبختی در واقع یک «نبودِ رنج» است، نه یک وضعیت مثبت واقعی. او در این باره می‌گوید: زندگی نوسانی میان درد و ملالت است (Schopenhauer, 1819: 254).

به عبارت دیگر، انسان‌ها یا در حالت رنج ناشی از نرسیدن به خواسته‌هایشان هستند یا در صورت رسیدن به آن‌ها، به ملال و بی‌معنایی دچار می‌شوند. بی‌معنایی به خاطر این است که در جهان مرید چیزهایی هستیم و این فرض با درد و رنج پیدا می‌شود و اگر انسان چیزی را طلب نکند، در دو رنجی هم عاید آن نمی‌شود، هر وقت از چیزی انتزاع درد و رنج می‌کنیم برای این است که قبل از آن خواستی داشته‌ایم و چیزی مزاحم آن خواست شده است تا زمانی که اراده را اعمال می‌کنیم رنج می‌کشیم (رستمی، ۱۲۱: ۱۳۹۷).

با توجه به اینکه زندگی آکنده از رنج است، شوپنهاور سه راه را برای کاهش یا فرار از آن پیشنهاد می‌دهد: هنرزیبایی‌شناسی، زهد و نفی اراده، همدلی و اخلاق شفقت.

هنر و زیبایی‌شناسی: او معتقد است که غرق شدن در هنر، به‌ویژه موسیقی، می‌تواند به‌طور موقت انسان را از سلطه اراده خارج کرده و او را به‌سوی نوعی آرامش هدایت کند (Ibid: 298).

زهد و نفی اراده: بهترین راه رهایی از رنج، انکار خواسته‌های مادی و نفی اراده است که در زهد و ریاضت دینی متجلی می‌شود. شوپنهاور تحت تأثیر آیین بودیسم و مسیحیت زاهدانه، زهد را به‌عنوان شیوه‌ای برای رهایی از اسارت اراده و درنهایت، رسیدن به آرامش معرفی می‌کند (Ibid: 354).

همدلی و اخلاق شفقت: شوپنهاور معتقد است که شفقت نسبت به دیگران، از آنجایی که ما را از خودخواهی و خواسته‌های شخصی دور می‌کند، می‌تواند در کاهش رنج مؤثر باشد (Schopenhauer, 1840: 112).

مفهوم رنج در فلسفه شوپنهاور به‌عنوان یک اصل بنیادین زندگی مطرح است. او رنج را نتیجه‌ی خواسته‌های بی‌پایان اراده می‌داند و راه رهایی را در زهد، هنر و شفقت می‌بیند.

۲. نقش دین در کاهش رنج از دیدگاه شوپنهاور

شوپنهاور، به عنوان یکی از فیلسوفان بدبین قرن نوزدهم، دیدگاه ویژه‌ای نسبت به دین و نقش آن در کاهش رنج دارد. او برخلاف بسیاری از فلاسفه که دین را صرفاً یک نهاد اجتماعی یا الهیاتی می‌دانند، آن را به عنوان ابزاری برای کمک به انسان در مواجهه با رنج زندگی تفسیر می‌کند. در نظر او، دین از طریق ارائه مفاهیمی چون زهد، شفقت و رستگاری، می‌تواند در کاهش رنج و آرامش روحی انسان نقشی مؤثر ایفا کند (Schopenhauer, 1819: 402).

۲-۱. دین به عنوان راهی برای درک و پذیرش رنج

شوپنهاور معتقد است که رنج، ماهیت اصلی زندگی است و انسان باید آن را به عنوان یک امر گریزناپذیر بپذیرد. شوپنهاور در این باره می‌گوید: «هر زندگی سراسر رنج است و دین‌ها این حقیقت را به شکلی که قابل پذیرش باشد، ارائه می‌دهند.» (Ibid: 410).

یکی از دلایل رنج از نگاه شوپنهاور این است که ذات انسان اراده است و اراده همان خواستن است سبب می‌شود که انسان همواره خواستی داشته باشد و خواستن داشتن انسان، دلیلی برای وجود دائمی رنج در زندگی اوست. خواستن رنج آفرین است، از این حیث که هر کسی آنگاه که چیزی را بخواهد، در حقیقت چون آن چیز را ندارد، خواهان آن است و هر نداشتن و فقدان برای بشر رنج است و به سبب همین رنج است که انسان چیزی را خواسته، زیرا انسان درصدد رهایی از رنج است، برآورده نشدن خواسته هم رنج به همراه دارد، عدم دستیابی به هدف و خواسته سبب رنج آدمی می‌شود. بدین معنا که خواستن در نگاه شوپنهاور، برابر با فقدان و فقدان برابر با نارضایتی و نارضایتی برابر رنج است؛ و اگر به خواسته خود دست نیابیم، رنج مضاعفی را احساس خواهیم کرد. در نگاه شوپنهاور همان‌طور که عدم دستیابی به خواسته موجب رنج مضاعف انسان می‌شود، دستیابی به خواسته نیز سبب رنج می‌شود (بختیاری و همکاران، ۱۴۷: ۱۴۰۲).

از نظر شوپنهاور، دین از طریق روایت‌های اسطوره‌ای و اخلاقی، به انسان کمک می‌کند که رنج را به عنوان یک امر ذاتی درک کند و از آن نهراسد. در این میان، ادیانی

نگاه شوپنهاور به دین: دین به عنوان ابزاری برای رهایی از رنج؛ خوشنویسان | ۱۰۹

که به زهد و انکار اراده تأکید دارند، بیشترین تطابق را با دیدگاه فلسفی او دارند. شوپنهاور در این زمینه به آموزه‌های بودیسم و مسیحیت اشاره می‌کند و معتقد است که این ادیان، زهد را به عنوان راه رهایی از رنج توصیه کرده‌اند. او می‌نویسد: بزرگ‌ترین آموزه‌های دینی جهان، به ویژه بودیسم و مسیحیت راستین، همگی انسان را به نفی خواسته‌ها و تحمل رنج برای رسیدن به آرامش دعوت می‌کنند (Schopenhauer, 1840: 123).

۲-۲. زهد دینی و نفی اراده به عنوان راه رهایی از رنج

زهد^۱ در نگاه شوپنهاور، نوعی انکار خواسته‌های نفسانی و امیال شخصی است که در نهایت به خاموشی اراده منجر می‌شود. از نظر او، اراده منشأ رنج است و هرچه انسان بیشتر تسلیم خواسته‌های خود شود، بیشتر در چرخه درد و نارضایتی گرفتار خواهد شد. در تعریف شوپنهاور از زهد دو عنصر مهم است: روی گردانی از امور مطلوب و روی آوردن به امور نامطلوب. امور مطلوب اموری هستند که برای بشر خوشایند است و دستیابی به آن سبب خرسندی در فرد می‌شود. امیال و غرایز انسان به صورت خواست و دستیابی به آن مطلوب فرد است. هنگامی که امیال به صورت نیاز در انسان سر برمی آورند، مطلوب فرد واقع می‌شود و تا زمانی که فرد به آن دست نیابد، آرام نمی‌گیرد. از نگاه شوپنهاور، ثروت و میل جنسی از جمله امور مطلوب و خوشایند انسان است. او زهد را به عنوان راهی برای کنار گذاشتن از ثروت به عنوان مطلوب انسان و انکار اراده می‌داند. روی گردانی از ثروت با روی آوردن به فقر همراه است. زهد خود را به صورت فقر خودخواسته نشان می‌دهد. زهد دینی در روی آوردن به فقر است و شخص زاهد ثروت خود را به افراد رنجور و نیازمند صدقه می‌دهد (Schopenhauer, 2005:6).

شوپنهاور در تقسیم‌بندی ادیان بزرگ می‌گوید: تفاوت بنیادین میان ادیان را می‌توان در این پرسش یافت که آن‌ها خوش بین هستند یا بدبین. مراد او از خوش بین بودن دین این است که زندگانی از نگاه آن هدیه‌ای است که به ما ارزانی داده شده است. شاخص دوم

واقع باوری یا ایده باوری است، دین واقع باور، دینی است که جهان مادی را یکسره واقعی و مستقل از ذهن آدمی قلمداد می‌کند، در مقابل دین ایده باور به سرشت رویاگونه طبیعت مادی توجه دارد. در نتیجه ادیان به خوش‌بین و واقع باور و بدبین و ایده باور تقسیم می‌شوند. ویژگی بنیادین یهودیت واقع باوری و خوش‌بینی است، در این نگرش جهان مادی واقعی است و زندگی هدیه‌ای دانسته می‌شود که به ما ارزانی داده شده است ولی ویژگی بنیادین ادیان برهمنی و بودایی ایده باوری و بدبینی است، زیرا آن‌ها جهان را همچون وجودی رویاگونه قلمداد می‌کنند (Ibid:378).

علاوه بر یهودیت، دو دین واقع باور و خوش‌بین دیگر عبارت‌اند از اسلام و شرک یونانی. شوپنهاور معتقد است در هر سه نوع از ادیان می‌توان بدبینی را مشاهده کرد. در آیین یهود آموزه هبوط آدم و رانده شدن او از بهشت به واسطه سرپیچی از فرمان الهی نشان‌دهنده این است که زندگی عذاب‌آور این جهان کفاره گناهی است که در حال پرداختن آن هستیم. یونانیان با توجه به تراژدی، بخش هولناک زندگی را دریافتند. دین اسلام هم با واقع باوری و خوش‌بینی میانه‌ای ندارد (Schopenhauer, 1969b:605).

در خصوص مسیحیت، شوپنهاور میان مسیحیت اصیل و مسیحیت رسمی فرق می‌گذارد و معتقد است که مسیحیت اصیل دنیا را محل نشستن شیطان بر تخت می‌داند و جهان را پلید می‌داند. تنها راه نجات انسان پیش گرفتن زهد و پرهیز است که از رهگذر ایمان به مسیح به دست می‌آید (Schopenhauer, 2000:380).

شوپنهاور بر این نکته تأکید دارد که زهد دینی و زهد فلسفی دارای اهداف مشترکی هستند. درحالی که ادیان زهد را برای رهایی معنوی توصیه می‌کنند، فلسفه او، آن را از منظر متافیزیکی ضروری می‌داند. او می‌گوید: همان‌گونه که راهبان بودایی و مرتاضان مسیحی با انکار امیال به آرامش می‌رسند، فیلسوف نیز با نفی اراده، به آرامش دست می‌یابد (Schopenhauer, 1819: 392). به عبارت دیگر، او زهد را نه فقط به عنوان یک آموزه دینی، بلکه به عنوان یک حقیقت فلسفی معرفی می‌کند که می‌تواند انسان را از رنج برهاند. شوپنهاور معتقد است که زهد نه تنها فرد را از رنج نجات می‌دهد، بلکه در سطح

نگاه شوپنهاور به دین: دین به عنوان ابزاری برای رهایی از رنج؛ خوشنویسان | ۱۱۱

اجتماعی نیز به کاهش خشونت و رقابت کمک می‌کند. او استدلال می‌کند که در جوامعی که ارزش‌های زاهدانه ترویج می‌شود، همدلی و شفقت افزایش می‌یابد و این امر به کاهش رنج کلی جامعه منجر می‌شود (Ibid: 399).

شوپنهاور زهد را به عنوان یک راه‌حل اساسی برای رهایی از رنج معرفی می‌کند و دین را یکی از مؤثرترین ابزارهای گسترش زهد در جامعه می‌داند. او معتقد است که ادیان، به ویژه بودیسم و مسیحیت زاهدانه، با ترویج انکار امیال و کنترل خواسته‌ها، می‌توانند به کاهش رنج فردی و اجتماعی کمک کنند. با این حال، او دین را از منظر فلسفی مورد بررسی قرار داده و آن را به عنوان یک ابزار کارآمد برای تسکین روان‌شناختی انسان‌ها می‌پذیرد، نه به عنوان یک حقیقت متافیزیکی مطلق.

۳-۲. نفی اراده

یکی دیگر از عناصر کلیدی در فلسفه شوپنهاور، مفهوم «نفی اراده»^۱ است. از نظر او، رنج از تمایلات بی‌پایان اراده ناشی می‌شود و تنها راه رهایی از آن، سرکوب خواسته‌ها و میل‌های نفسانی است (Ibid: 451). او زهد را به عنوان راهی برای نفی اراده و رهایی از رنج می‌داند و معتقد است که ادیان بزرگ، به خصوص بودیسم و مسیحیت، در این زمینه آموزه‌های ارزشمندی ارائه داده‌اند (Ibid: 372).

شوپنهاور تمایز کانتی بین عالم پدیدار و شیء فی‌نفسه را می‌پذیرد، ولی برخلاف کانت شیء فی‌نفسه را غیرقابل شناخت نمی‌داند. از نظر او شیء فی‌نفسه^۲ اراده و خواست است و اراده در ذات خود شر است. رستگاری راه رهایی از اراده و خواست است. این رهایی از دو صورت امکان‌پذیر است: انتخاب زندگی زاهدانه که انتخابی از سر معرفت به حقیقت عالم است. دیگر از طریق رنج آن‌گونه که به آدمی تحمیل می‌شود. اکثر انسان‌ها از این دو طریق به انکار اراده روی می‌آورند.

انکار اراده، هدف نهایی برای رهایی از رنج است، در چنین حالتی شخص به وسیله

1. Denial of the Will

2. Thing-in-itself

انکار اراده رنج‌های جهان را همچون رنج خود می‌انگارد و هیچ رنجی برایش بیگانه نیست. شخصی که خود را تنها در نظر می‌گیرد، در مواجهه با رنج ناتوان است. چنین فردی نمی‌تواند اراده دیگری را اراده خودش بداند و در مواجهه با رنج خودش را جدا تصور می‌کند. درحالی که شخص دارای اخلاق همدلی، رنج دیگران را رنج خود می‌داند، چنین شخصی اراده را انکار می‌کند و در جهت کاستن رنج دیگران است، جهان پر از رنج است و تنها راه رهایی از رنج، انکار اراده است.

در نظر شوپنهاور، دین‌های مختلف به‌ویژه آن‌هایی که بر آموزه‌های زاهدانه و نادیده گرفتن تمایلات دنیوی تأکید دارند، می‌توانند به‌عنوان ابزاری برای رهایی از اراده و رنج‌های ناشی از آن عمل کنند. در آموزه‌های دینی **مانند** بوداگرایی، هندویسم و مسیحیت، مفاهیمی چون «نفی خود»، «فنا شدن در خدا» یا «رهایی از دنیای مادی» به‌عنوان راه‌هایی برای رهایی از چرخه‌ی بی‌پایان اراده و رنج مطرح می‌شوند. در این آموزه‌ها، انکار تمایلات فردی و تلاش برای رسیدن به یک حقیقت برتر و متافیزیکی، به فرد این امکان را می‌دهد که از رنج‌های اراده آزاد شود و به‌نوعی از «آرامش» دست یابد. برای مثال، در مسیحیت، مفهوم رستگاری از طریق فدای خود و پیروی از آموزه‌های روحانی می‌تواند انسان‌ها را از تضادهای درونی و رنج‌های ناشی از اراده رها سازد. به‌طور مشابه، در بودیسم، آموزه‌هایی چون مراقبه و رسیدن به نیروانا (رهایی از چرخه تولد و مرگ) هدفشان نابودی تمایلات دنیوی و رهایی از اراده است (Schopenhauer, 1840: 119).

۴-۲. شفقت دینی و اخلاق همدلی

شوپنهاور اخلاق را بر اساس اصل شفقت^۱ تعریف می‌کند و معتقد است که ادیان نقش مهمی در گسترش شفقت میان انسان‌ها دارند. او استدلال می‌کند که همدلی با دیگران، از آنجا که انسان را از خودخواهی و خواسته‌های بی‌پایان دور می‌کند، می‌تواند در کاهش رنج مؤثر باشد (Ibid: 132). او دین را ابزاری برای ترویج شفقت میان افراد جامعه می‌داند،

1. Mitleid

نگاه شوپنهاور به دین: دین به عنوان ابزاری برای رهایی از رنج؛ خوشنویسان | ۱۱۳

او در این باره می‌گوید: « اخلاق حقیقی بر شفقت استوار است، و دین‌ها راهی برای القای آن در ذهن مردمان ناآگاه هستند» (Schopenhauer, 1841: 87).

از نظر شوپنهاور اخلاق، نقش مهمی در تعالی بخشیدن به زندگی آدمی ایفا می‌کند. اخلاق ما را به شفقت، دیگرخواهی و از خودگذشتگی فرامی‌خواند و به انسان سفارش می‌کند که به همسایه‌اش عشق بورزد و او را همچون خود دوست بدارد. در بحث شفقت و اخلاق همدلی مهم‌ترین اصل، اراده دیگری را به عنوان ارائه خود فرض کردن است، یعنی رنج یا خوشی دیگری را بی‌واسطه احساس کنم، همانند این که او را احساس کنم و رنج او را بفهمم و ناخوشی او را درک کنم؛ بنابراین هدف نهایی اراده دیگری می‌شود. در نتیجه در موقعیت اخلاقی، اراده دیگری هدف ما می‌شود؛ بنابراین پایه اخلاق از نظر شوپنهاور در وحدت و یگانگی نهفته است و محرک اساسی در اخلاق یعنی شفقت و همدردی وظیفه ما در رهنمون کردن ما به سوی وحدت است. با توجه به این اصل خوشی و ناخوشی دیگری همچون خوشی و ناخوشی خود شخص می‌باشد که هدف آن زدودن رنج دیگری است و نتیجه آن ایجاد آرامش و آسودگی خاطر. این همدردی این امکان را فراهم می‌کند که تمایز میان ما و فرد دیگر تمایز ظاهری است و در اصل همه دارای وحدت هستیم. شوپنهاور از آموزه دین بودا کمک می‌گیرد و از آن تحت عنوان توهمانی (به معنای یکی بودن و وحدت میان آدمیان) که نشان‌دهنده همان وحدت نزد شوپنهاور است سخن می‌گوید. در آیین بودایی مشخصه انسان همدردی است و عمل به چنین محرکی در مسیری که برای رستگاری مورد نظر است، همان وجه اشتراک آیین بودایی و اندیشه شوپنهاور است.

شوپنهاور نقش دین را در کاهش رنج، عمدتاً از سه جنبه بررسی می‌کند:

۱. دین به انسان کمک می‌کند که رنج را به عنوان یک امر ذاتی بپذیرد.
۲. زهد دینی و انکار اراده، راهی برای کاهش رنج است.
۳. دین از طریق ترویج شفقت، به همزیستی مسالمت‌آمیز انسان‌ها کمک می‌کند.

۳. دین به عنوان توهم یا واقعیت متافیزیکی

شوپنهاور رویکردی دوگانه به دین دارد: شوپنهاور دیدگاه دوگانه‌ای نسبت به دین دارد:

۱. از نظر عملی: دین را ابزاری موقت برای کاهش رنج، ترویج زهد و ایجاد نظم اجتماعی می‌داند.

۲. از نظر متافیزیکی: دین را نوعی توهم و روایت نمادین از حقیقت می‌داند که برای افراد غیر فیلسوف مناسب است، اما فاقد ارزش علمی و عقلانی است.

بنابراین، او دین را به عنوان یک واقعیت اجتماعی و اخلاقی تأیید می‌کند، اما آن را به عنوان یک حقیقت متافیزیکی نمی‌پذیرد (Schopenhauer, 1819: 423).

از یک سو، او نقش دین را در افراد غیر فیلسوف باعث کاهش رنج می‌داند و آن را ابزاری روان‌شناختی و اخلاقی برای آرامش فردی و اجتماعی می‌داند، از سوی دیگر، او دین را صرفاً یک توهم ضروری می‌بیند که به شکلی نمادین و استعاره‌ای، حقایق عمیق فلسفی را برای توده‌های مردم بیان می‌کند، اما فاقد ارزش متافیزیکی واقعی است.

شوپنهاور در عین حال، انتقادات تندی نیز به دین وارد می‌کند. او دین را نه تنها به عنوان راهی برای تسکین رنج‌های فردی، بلکه به عنوان ابزار اجتماعی و سیاسی نیز می‌بیند که به طور غیرمستقیم به منظور کنترل و سرکوب فردیت انسان‌ها به کار می‌رود. در نظر او، دین نمی‌تواند رنج انسانی را به طور کامل از بین ببرد، بلکه صرفاً آن را در قالب‌هایی چون امید به زندگی پس از مرگ، پاداش‌های الهی و معجزات، موقتاً تسکین می‌دهد. در این راستا، شوپنهاور دین را به عنوان توهمی می‌بیند که انسان‌ها در مواجهه با رنج و محدودیت‌های خود به آن پناه می‌برند (Ibid: 433).

شوپنهاور دین را برای انسان‌های ناآگاه توهم می‌داند و از کاهش رنج از طریق آموزه‌های زاهدانه و امید به نجات سخن می‌گوید تا فرد تا دچار نیهیلیسم نشود. د او در این زمینه، به ویژه به مفهوم نیهیلیسم و نابودی اراده اشاره می‌کند که در آن انسان از چرخه‌ی خواسته‌ها و دردهای بی‌پایان رهایی می‌یابد و به نوعی تجربه‌ی روحانی و خالی از اراده دست پیدا می‌کند. شوپنهاور در این رابطه بر اهمیت «نیهیلیسم» تأکید می‌کند که در آن

نگاه شوپنهاور به دین: دین به عنوان ابزاری برای رهایی از رنج؛ خوشنویسان | ۱۱۵

فرد از تمایلات خود دست می‌کشد و به نوعی به انکار اراده و اراده به زندگی می‌پردازد که نتیجه آن رهایی از رنج‌های دنیوی و رسیدن به آرامش درونی است (Schopenhauer, 1844:100).

شوپنهاور دین را عمدتاً به عنوان ابزاری برای کنترل رنج و ارائه معنا به زندگی می‌پذیرد، اما آن را نه یک حقیقت متافیزیکی مطلق، بلکه یک ساختار ذهنی می‌داند که به انسان کمک می‌کند تا واقعیت هستی را بهتر تحمل کند. او می‌گوید: دین‌ها حقیقت را به زبان استعاره بیان می‌کنند، زیرا توده مردم توانایی درک فلسفه را ندارند (Ibid: 430). او استدلال می‌کند که ادیان، برای جلوگیری از ناامیدی و هرج و مرج، آموزه‌هایی درباره زندگی پس از مرگ، نجات و عدالت الهی ارائه می‌دهند. این آموزه‌ها ممکن است از نظر فلسفی نادرست باشند، اما برای آرامش ذهنی مردم ضروری هستند (Schopenhauer, 1841: 94).

شوپنهاور میان دین و فلسفه تمایز قائل می‌شود و معتقد است که هر دو تلاش می‌کنند تا به مسئله رنج انسانی پاسخ دهند، اما روش‌های متفاوتی دارند: دین با استفاده از استعاره‌ها، اسطوره‌ها و داستان‌های نمادین، انسان را به پذیرش زهد و شفقت تشویق می‌کند. فلسفه حقیقت را به صورت عقلانی و مستقیم توضیح می‌دهد، اما فهم آن برای همگان دشوار است. او در این باره می‌گوید: ادیان برای توده‌ها ساخته شده‌اند، در حالی که فلسفه برای ذهن‌های اندک‌شمار و ژرف‌اندیش» (Schopenhauer, 1840: 143). بر این اساس، او دین را نه به عنوان یک حقیقت مطلق، بلکه به عنوان وسیله‌ای برای نظم اجتماعی و کاهش رنج در میان مردم می‌پذیرد. با اینکه شوپنهاور ارزش عملی دین را تأیید می‌کند، اما نسبت به ادعاهای متافیزیکی آن (مانند وجود خدا، بهشت و معجزات) تردید دارد. او به طور خاص به شباهت آموزه‌های دینی با فلسفه خود اشاره می‌کند و استدلال می‌کند که حقیقت اصلی در پس ادیان، همان نظریه «اراده» است که او در فلسفه خود مطرح کرده است (Schopenhauer, 1819: 437).

او در نقد باورهای دینی می‌گوید: آنچه دین با اسطوره‌ها می‌گوید، فلسفه به شیوه‌ای

عقلانی بیان می‌کند؛ اما حقیقت یکی است، حتی اگر در لفافه‌ای متفاوت عرضه شود (Schopenhauer, 1841: 102).

بر این اساس، او دین را مجموعه‌ای از نمادها و آموزه‌های اخلاقی می‌داند که برای افراد عادی سودمند است، اما فیلسوفان باید به درک عقلی و عمیق‌تری از واقعیت برسند. شوپنهاور همچنین به مسئله اراده آزاد در دین اشاره می‌کند. او معتقد است که بسیاری از ادیان، انسان را مختار و دارای اراده آزاد می‌دانند، درحالی‌که او بر این باور است که همه اعمال انسانی تابع اراده‌ای کور و غیرشخصی است. این تفاوت اساسی میان فلسفه شوپنهاور و دین، یکی از دلایلی است که او دین را نوعی توهم می‌داند (Schopenhauer, 1839: 85).

شوپنهاور دیدگاه دوگانه‌ای نسبت به دین دارد: از نظر عملی دین را ابزاری مفید برای کاهش رنج، ترویج زهد و ایجاد نظم اجتماعی می‌داند. از نظر متافیزیکی دین را نوعی توهم و روایت نمادین از حقیقت می‌داند که برای افراد غیر فیلسوف مناسب است، اما فاقد ارزش علمی و عقلانی است؛ بنابراین، او دین را به‌عنوان یک واقعیت اجتماعی و اخلاقی تأیید می‌کند، اما آن را به‌عنوان یک حقیقت متافیزیکی نمی‌پذیرد.

۴. تعارض میان بدبینی فلسفی و کارکرد دین

شوپنهاور یکی از بدبین‌ترین فیلسوفان تاریخ فلسفه غرب است. او معتقد بود که زندگی اساساً با رنج همراه است و این رنج نتیجه‌ی اراده‌ی کور و بی‌هدف جهان است. در این میان، دین نیز با وجود برخی کارکردهای مثبت، در دیدگاه او از چالش‌هایی اساسی رنج می‌برد. تعارض اصلی میان بدبینی فلسفی شوپنهاور و کارکرد دین از اینجا ناشی می‌شود که دین امید و تسلی‌بخشی را ارائه می‌دهد، درحالی‌که بدبینی او، ریشه‌ی رنج را در ذات هستی جستجو می‌کند و تنها راه‌هایی را در نفی اراده و زهد مطلق می‌بیند. تعارض میان بدبینی فلسفی شوپنهاور و کارکرد دین در این است که دین تلاش می‌کند تا رنج را توجیه و تسلی‌بخش کند، درحالی‌که فلسفه‌ی شوپنهاور می‌خواهد حقیقت تلخ رنج را بپذیرد و راهی برای رهایی واقعی از آن بیابد. او اگرچه ارزش اخلاقی و اجتماعی دین را درک

نگاه شوپنهاور به دین: دین به عنوان ابزاری برای رهایی از رنج؛ خوشنویسان | ۱۱۷

می‌کند، اما آن را نوعی توهم می‌داند که حقیقت را پنهان می‌کند. در نتیجه، اگرچه دین برای بسیاری از مردم تسلی‌بخش است، اما از نگاه شوپنهاور، زهدونفی اراده را راه نهایی برای رهایی از رنج خواهد بود (ibid, 1819: 342).

۱-۴. بدینی فلسفی: رنج به عنوان جوهر هستی

شوپنهاور هستی را مبتنی بر اراده‌ای کور و بی‌هدف می‌داند که همواره در حال طلب و نیاز است و همین طلب مداوم منجر به رنج می‌شود (ibid:311- 318). شوپنهاور می‌گوید: «زندگی چیزی جز زنجیره‌ای از رنج‌ها و ناکامی‌ها نیست که تنها با مرگ به پایان می‌رسد» (Schopenhauer, 1844: 215).

در چارچوب بدینی فلسفی شوپنهاور، هر شکلی از امید، خوش‌بینی یا نجات در برابر این حقیقت، صرفاً توهمی است که مانع درک واقعیت می‌شود.

۲-۴. دین: امید و تسلی در برابر رنج

دین‌ها تلاش می‌کنند تا از طریق اعتقاد به عدالت الهی، زندگی پس از مرگ و اهداف متعالی، رنج را تبیین کرده و تسلی‌بخش باشند. درحالی‌که فلسفه‌ی بدبینانه‌ی شوپنهاور، رنج را واقعیت‌گریزناپذیر زندگی می‌داند، دین‌ها تلاش دارند آن را توجیه کنند و برای آن معنا ایجاد کنند (Schopenhauer, 1841: 112). او در این باره می‌گوید: «دین‌ها برای تحمل‌پذیر کردن زندگی، داستان‌هایی درباره‌ی بهشت، نجات و عدالت الهی می‌سازند، درحالی‌که فلسفه، حقیقت تلخ را آشکار می‌کند» (Schopenhauer, 1844: 223).

تحلیل به دست آمده این است که شوپنهاور می‌خواهد نظام فلسفی‌اش را با مسائل دینی تطبیق دهد، اما بدینی او درباره سرشت و ذات هستی او را دچار تعارض فلسفی می‌کند. او ذات جهان را ناشی از اراده کور و بی‌هدف می‌داند. اراده‌ای که شرور و هولناک است و جهان را چیزی جز رنج نمی‌داند؛ بنابراین با چنین نگرش بدبینانه‌ای نمی‌توان سیستم فکری او را در اندیشه دینی بررسی کرد. بدینی فلسفی او را از دو نظر می‌توان مورد بررسی قرار داد: به لحاظ توصیفی و به لحاظ ارزش گذارانه. در شکل

توصیفی آن تمام زندگی رنج است، این رنج بسیار چشمگیر است و تاریخ زندگی آدمی رنج است. از لحاظ ارزش گذارانه او معتقد است که هستی یک خطا و اشتباه است و بهتر این بود که وجود نداشتیم. شوپنهاور بدبینی‌اش را در جهان هستی تعمیم می‌دهد او هنگامی که از اراده و رنج حاصل از آن سخن می‌گوید این نگاه رنج‌آلود خود را به تمام هستی و اندیشه‌اش در حوزه دین تعمیم می‌دهد. نگاه بدبینانه او در همه موضوعات، فلسفه او را در امان نگه نمی‌دارد و همه چیز را مورد شمول قرار می‌دهد. در کارکرد و نگاه او به دین، بدبینی او به شکل گسترده و زیربنایی نقش خود را ایفا می‌کند. او اگر از اخلاق همدلی، شفقت، رستگاری، غلبه بر نفس سخن می‌گوید اما تا زمانی که ریشه خداشناسانه نداشته باشد، نمی‌توان او را موافق دین تلقی کرد. تعارض میان بدبینی فلسفی شوپنهاور و کارکرد دین در این است که دین تلاش می‌کند تا رنج را توجیه کند، در حالی که فلسفه‌ی شوپنهاور می‌خواهد حقیقت تلخ رنج را بپذیرد و راهی برای رهایی واقعی از آن بیابد؛ بنابراین دیدگاه او دچار نوسان است، بر همین اساس او دین را گاهی امری توهمی برای انسان‌های ناآگاه می‌داند که به صورت موقت باعث کاهش رنج می‌شود، گاهی دین را به عنوان امری تسلی‌بخش و آرامش در مواجهه با سختی‌ها در نظر می‌گیرد و با ارائه وعده‌هایی در مورد زندگی پس از مرگ و پاداش اخروی نوعی آرامش موقت برای انسان‌ها فراهم می‌کند.

مقایسه دیدگاه شوپنهاور با سایر فیلسوفان همچون ایمانوئل کانت، فردریش نیچه، باروخ اسپینوزا و سورن کیر کگارد نشان می‌دهد که هر یک از این متفکران از زاویه‌ای متفاوت به مسئله‌ی دین پرداخته‌اند.

دین اخلاقی در برابر دین زاهدانه: شوپنهاور خود را ادامه‌دهنده فلسفه کانت می‌داند، اما در باب مسئله شیء فی‌نفسه پا را از او فراتر گذاشت، از نظر کانتشی فی‌نفسه ناشناخته است، اما از نظر شوپنهاور شیء فی‌نفسه شناختنی است و آن اراده است؛ بنابراین شیء فی‌نفسه در نزد کانت همان اراده در نزد شوپنهاور است (بختیاری و همکاران، ۱۴۶: ۱۴۰۲). کانت دین را در چارچوب اخلاقی تحلیل می‌کند و آن را امری ضروری برای

نگاه شوپنهاور به دین: دین به عنوان ابزاری برای رهایی از رنج؛ خوشنویسان | ۱۱۹

حمایت از اصول اخلاقی می‌داند. در مقابل، شوپنهاور دین را نه به عنوان ابزار اخلاقی، بلکه به عنوان راهی برای زهد و نفی اراده بررسی می‌کند. کانت دین را به اخلاق گره می‌زند و معتقد است که خدا و جهان آخرت برای حفظ نظم اخلاقی ضروری هستند (Kant, 1998: 122).

شوپنهاور اخلاق را مستقل از دین می‌داند و بر پایه‌ی شفقت انسانی و نفی اراده بنا می‌کند (Schopenhauer, 1841: 94). او صریحاً به کانت انتقاد می‌کند: «کانت دین را در قالب اصول اخلاقی بازسازی کرد، اما نتوانست بفهمد که اخلاق واقعی نیازی به دین ندارد» (Schopenhauer, 1844: 178).

کانت دین را بر اساس اخلاق تفسیر می‌کند. او معتقد است دین باید با اصول اخلاقی و عقلانی سازگار باشد و وظیفه انسان پیروی از این اصول است. از نظر او دین چیزی جز اخلاق نیست. اعمال دینی باید بر اساس اصول اخلاقی انجام شوند و هدف اصلی دین، تهذیب اخلاقی انسان است. او با خرافات مخالف بود و معتقد بود دین باید از این موارد پاک شود. شوپنهاور دین را نه به عنوان یک نظام اخلاقی، بلکه به عنوان یک تسکین‌دهنده برای رنج‌های زندگی می‌داند. دیدگاه کانت خوش‌بینانه و معطوف به عمل است. دیدگاه شوپنهاور، بدبینانه و معطوف به رهایی از رنج است.

تسلط بخشی در برابر نیهیلیسم: نیچه به شدت مخالف دین بود و آن را نشانه‌ای از ضعف و بردگی می‌دانست. در حالی که شوپنهاور دین را برای توده‌های مردم مفید می‌دانست، نیچه آن را مانعی برای شکوفایی انسان می‌دانست. او دین را توطئه‌ای علیه زندگی و نشان‌دهنده‌ی اخلاق بردگی می‌داند و خواهان غلبه بر آن از طریق اراده‌ی معطوف به قدرت است (Nietzsche, 1888: 56). شوپنهاور دین را علی‌رغم جنبه‌های توهمی آن، دارای ارزش زاهدانه و تسلط‌بخش می‌داند (Schopenhauer, 1841: 105). نیچه به شوپنهاور انتقاد می‌کند که او نیز مانند دین، انسان را به زهد و نفی زندگی تشویق می‌کند: شوپنهاور با تمام هوشش، نتوانست از تاریکی دین خارج شود؛ او به جای آنکه زندگی را بپذیرد، مانند قدیسان هندی، به انکار آن پناه برد (Nietzsche, 1888: 88).

نیچه دین را نیروی مخرب و سرکوب‌گر می‌دانست، او معتقد بود دین با ارائه یک سری قوانین و ارزش‌های اخلاقی، آزادی انسان را محدود می‌کند و او را به سمت بردگی و اطاعت از دیگران سوق می‌دهد. او معتقد بود دین با تحقیر زندگی این جهانی انسان را از واقعیت دور می‌کند و مانع از آن می‌شود که انسان به توانایی‌های بالقوه خود پی ببرد. شوپنهاور دین را به‌عنوان راه فرار از رنج می‌داند درحالی‌که نیچه آن را به‌عنوان مانعی برای رشد و تعالی می‌دید.

خدا به‌عنوان واقعیت در برابر خدا به‌عنوان اراده: اسپینوزا خدا را برابر با طبیعت و قوانین آن می‌دانست. در مقابل، شوپنهاور خدا را صرفاً بازنمایی اراده‌ای کور و بی‌هدف در جهان می‌دید. اسپینوزا خدا را معادل با کل هستی می‌داند و معتقد است که شناخت این حقیقت انسان را به آرامش می‌رساند (Spinoza, 1996: 135).

شوپنهاور وجود خدا را نه به‌عنوان یک امر عقلانی، بلکه به‌عنوان انعکاس اراده‌ای کور تحلیل می‌کند (Schopenhauer, 1819: 287). شوپنهاور از اسپینوزا انتقاد می‌کند: اسپینوزا از رؤیای یک خدا، چیزی فلسفی ساخت، اما نفهمید که آنچه او خدا می‌نامد، همان اراده‌ی بی‌هدف و کور جهان است (Schopenhauer, 1841:132).

ایمان در برابر بدبینی: کیرکگارد دین را امری شخصی و مبتنی بر ایمان می‌دانست و معتقد بود که رنج انسان تنها از طریق یک جهش ایمانی قابل تحمل است؛ اما شوپنهاور هیچ جایی برای ایمان قائل نبود و تنها راه رهایی را در شناخت حقیقت رنج و نفی اراده می‌دانست. او ایمان را ضروری برای یافتن معنا و پذیرش پارادوکس‌های زندگی می‌داند (Kierkegaard, 1985: 89). شوپنهاور ایمان را نوعی توهم می‌داند و تأکید می‌کند که تنها شناخت و زهد واقعی می‌تواند به رهایی منجر شود (Schopenhauer, 1819: 342). کیرکگارد معتقد بود که شوپنهاور به‌اشتباه به‌جای پذیرش ایمان، به انکار زندگی روی آورده است: شوپنهاور رنج را دید، اما به‌جای آنکه آن را با ایمان تحمل کند، در آن غرق شد (Kierkegaard, 1849: 143).

شوپنهاور با بدبینی و بی‌اعتمادی به عقل، معتقد بود عقل نمی‌تواند به حقیقت دست

نگاه شوپنهاور به دین: دین به عنوان ابزاری برای رهایی از رنج؛ خوشنویسان | ۱۲۱

یابد، او به جای عقل، به شهود و تجربه اهمیت می‌داد. او به دوری از دنیا و ترک خواسته‌ها توصیه می‌کرد. کیر کگارد به ایمان و انتخاب فردی اهمیت می‌داد و دین را نه فرار از رنج، بلکه راهی برای مواجهه با معنای زندگی می‌دانست. او اضطراب را بخش جدایی‌ناپذیر از انسان می‌دانست که انسان را به انتخاب و ایمان سوق می‌دهد. او اضطراب را نه حالتی منفی بلکه فرصتی برای رشد می‌داند. او مسیحیت را راهی برای رهایی از پوچی می‌دانست. رنج برای کیر کگارد بخشی از وجود انسان و فرصتی برای انتخاب و ایمان است نه راهی برای فرار از آن. شوپنهاور با بدبینی به جهان و دین به دنبال فرار از رنج بود، درحالی‌که کیر کگارد با ایمان و انتخاب فردی، به دنبال معنابخشی به زندگی بود.

مقایسه‌ی دیدگاه شوپنهاور درباره دین با سایر فیلسوفان نشان می‌دهد که او در میان طیفی از نظرات متفاوت قرار دارد:

برخلاف کانت که دین را با اخلاق پیوند می‌زند، شوپنهاور اخلاق را مستقل از دین می‌داند. برخلاف نیچه که دین را دشمن زندگی می‌داند، شوپنهاور آن را به عنوان ابزاری برای کاهش رنج می‌پذیرد. برخلاف اسپینوزا که دین را با فلسفه‌ی پانتئیستی تطبیق می‌دهد، شوپنهاور دین را بر اساس اراده‌ی کور تحلیل می‌کند. برخلاف کی‌یر کگور که ایمان را راه رهایی از رنج می‌داند، شوپنهاور نفی اراده را راه اصلی رهایی می‌بیند.

این مقایسه نشان می‌دهد که شوپنهاور موضعی میانه دارد: او دین را نه کاملاً رد می‌کند (مانند نیچه) و نه آن را به عنوان حقیقت بنیادین می‌پذیرد (مانند کی‌یر کگور یا اسپینوزا). بلکه آن را به عنوان ابزاری برای کاهش رنج، اما در عین حال توهمی، تحلیل می‌کند.

نتیجه‌گیری

شوپنهاور در فلسفه‌ی خود دین را به عنوان ابزاری برای کاهش رنج و تسکین آلام انسانی معرفی می‌کند. او به ویژه بر اساس مفهوم اراده که در نگاه او سرچشمه‌ی اصلی رنج و تضادهای انسانی است، دین را به عنوان راهی برای رهایی از این رنج‌ها می‌بیند. از دیدگاه او، دین می‌تواند انسان را از چرخه بی‌پایان خواسته‌ها و نیازهای مادی رها کند و به نوعی

تسکین بخش دردهای هستی باشد. او آموزه‌های زاهدانه و نفی اراده را به‌عنوان راهی برای رهایی از این رنج‌ها معرفی می‌کند، چراکه در نظر او، تنها نفی اراده و روی آوردن به یک نوع بی‌نیازی می‌تواند انسان را از وابستگی به خواسته‌ها و رنج‌های زندگی نجات دهد؛ اما درعین حال، شوپنهاور دین را به‌عنوان یک توهم نیز می‌بیند توهمی که به‌طور عمده برای تسلی‌بخشی به توده‌ها و افرادی که از رنج‌های زندگی فرار می‌کنند، به کار می‌رود. به اعتقاد او، دین به‌عنوان یک ابزار اجتماعی و روان‌شناختی بیشتر از آنکه به حقیقتی متافیزیکی اشاره داشته باشد، در خدمت کاهش رنج‌های انسانی قرار می‌گیرد. شوپنهاور اعتقاد دارد که دین به‌ویژه در اشکال مختلف خود، صرفاً به‌عنوان یک مکانیزم دفاعی برای محافظت از انسان‌ها در برابر واقعیت‌های ناخوشایند زندگی عمل می‌کند.

درنهایت، باوجود پذیرش جنبه‌های تسکین‌بخش دین در نگاه شوپنهاور، انتقادات او به ماهیت و کارکرد آن، به‌ویژه در عرصه‌های اجتماعی و اخلاقی، قابل تأمل است. دین به‌عنوان ابزاری برای رهایی از رنج، از نگاه شوپنهاور، همچنان محدود به جنبه‌های موقت و روان‌شناختی است و نه به‌عنوان یک حقیقت متافیزیکی نجات‌بخش. این دیدگاه، اگرچه دارای ابعاد مثبتی در جهت کاهش رنج‌های فردی است، اما به‌طور کامل قادر به حل و فصل معضلات بنیادی بشر در مواجهه با هستی نمی‌باشد.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارد.

ORCID

Fahime Khoshnevisan

<http://orcid.org/0009-0008-8765-4723>

منابع

بختیاری، فاطمه، صفری قلعه زنجیری، سیمو حاج زین العابدینی، عباس، (۱۴۰۲). زهد راهی به سوی رستگاری در فلسفه شوپنهاور. *حکمت و فلسفه*، ۱۹، (۷۵)، ۱۵۹-۱۴۳

doi:10.22054/wph.2023.72801.2145.۱۴۳

ذاکرزاده، ابوالقاسم، (۱۳۸۶). فلسفه شوپنهاور، تهران. انتشارات الهام.

رستمی، یدالله، (۱۳۹۷). ارزیابی نظریه شوپنهاور درباره معنای زندگی. *پژوهشنامه فلسفه دین (نامه حکمت)*، ۹۷، (۳۱)، ۱۲۶-۱۱۰

سولی خانی، امیرعباس و علوی تبار، هدایت، (۱۴۰۲). مابعدالطبیعه عوام: پژوهشی در باب نقش

دین در فلسفه شوپنهاور. *پژوهشنامه فلسفه دین*، ۲۱، (۴۲)، ۱۲۱-۱۴۶

doi:10.30497/PRR.2023.243390.1786.۱۴۶

شوپنهاور، آرتو، (۱۳۹۲). *جهان و تأملات فیلسوف*. ترجمه رضا ولی یاری. تهران: مرکز

نصری، عبدالله. چاووشی، محمدتقی و سلیمان حشمت، رضا، احسان پور، فاطمه ۷، (۱۳۹۷). معنای

زندگی از نظر شوپنهاور و نیچه، *مجله اخلاق زیستی*، دوره ۸، (۲۷)، ۱۰۸-۹۸

doi:10.22037/bioeth.v8i27.18936.۹۸

References

- Kant, I. (1793/1998). *Religion within the Boundaries of Mere Reason* (A. Wood & G. di Giovanni, Trans.). Cambridge University Press.
- Kierkegaard, S. (1843/1985). *Fear and Trembling* (A. Hannay, Trans.). Penguin Books.
- Kierkegaard, S. (1849/1992). *The Sickness Unto Death* (H. V. Hong & E. H. Hong, Trans.). Princeton University Press
- Nietzsche, F. (1888/1997). *The Antichrist* (W. Kaufmann, Trans.). Vintage.
- Schopenhauer, A. (1819/2016). *The World as Will and Representation* (E. F. J. Payne, Trans.). Dover Publications.
- Schopenhauer, A. (1839/2009). *On the Freedom of the Will* (K. Kolenda, Trans.). Barnes & Noble.
- Schopenhauer, A. (1840/2010). *On the Basis of Morality* (D. E. Cartwright, Trans.). Hackett Publishing.
- Schopenhauer, A. (1819/2016). *The World as Will and Representation* (E. F. J. Payne, Trans.). Dover Publications.
- Schopenhauer, A. (1841/2008). *Religion: A Dialogue and Other Essays* (T. Bailey Saunders, Trans.). Cosimo Classics.
- Schopenhauer, A. (1841/2008). *Religion: A Dialogue and Other Essays* (T. Bailey Saunders, Trans.). Cosimo Classics.

- Schopenhauer, A. (1844/2010). *Parerga and Paralipomena* (E. Payne, Trans.). Oxford University Press.
- Schopenhauer, A. (1969a). *The World as Will and Representation*. vol 1. translated by (E. F. J. Payne, Trans.). Dover Publications.
- Schopenhauer, A. (2000). *Parerga and Paralipomena*, vol 2. translated by (E. F. J. Payne, Trans.). Oxford University Press.
- Schopenhauer, A. (2005). *the wisdom of Life*, trans. T. Bailey Saunders, the Essays of Arthur Schopenhauer: Volume Eight, Pennsylvania State university, Electronic Classics Series.
- Spinoza, B. (1677/1996). *Ethics* (E. Curley, Trans.). Penguin Classics.

References [In Persian]

- Bakhtiari, Fatemeh, Safari Qaleh Zanjiri, Sima, & Haj Zein-al-Abedini, Abbas. (2023). *Asceticism as a Path to Salvation in Schopenhauer's Philosophy*. *Hekmat va Falsafeh*, 19(75), 143–159. doi:10.22054/wph.2023.72801.2145 [In Persian]
- Nasri, Abdollah, Chavoshi, Mohammad-Taqi, & Soleiman-Hashemat, Reza; Ehsanpour, Fatemeh. (2018). *The Meaning of Life According to Schopenhauer and Nietzsche*. *Journal of Bioethics*, 8(27), 98–108. doi:10.22037/bioeth.v8i27.18936 [In Persian]
- Rostami, Yadollah. (2018). *An Evaluation of Schopenhauer's Theory of the Meaning of Life*. *Pazhuheshnameh-ye Falsafeh-ye Din (Nameh-ye Hekmat)*, 31(97), 110–126. [In Persian]
- Schopenhauer, Arthur. (2013). *The World and the Reflections of a Philosopher* (Reza Valiyari, Trans.). Tehran: Markaz Publications. [In Persian]
- Sooli Khani, Amirabbas, & Alavi Tabar, Hedayat. (2023). *The Metaphysics of the Common People: A Study on the Role of Religion in Schopenhauer's Philosophy*. *Pazhuheshnameh-ye Falsafeh-ye Din*, 21(42), 121–146. doi:10.30497/PRR.2023.243390.1786 [In Persian]
- Zakerzadeh, Abolghasem. (2007). *Schopenhauer's Philosophy*. Tehran: Elham Publications. [In Persian]

استناد به این مقاله: خوشنویسان، فهیمه. (۱۴۰۴). نگاه شوپنهاور به دین: دین به عنوان ابزاری برای رهایی از رنج، فصلنامه علمی حکمت و فلسفه، ۲۱(۸۳)، ۹۹-۱۲۴. doi: 10.22054/wph.2025.85101.2295

Hekmat va Falsafeh (Wisdom and Philosophy) is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.